

Mindezek ismeretében közelebb kerülhetünk annak megválaszolásához, hogy hogyan kell az oktatás és/vagy a támogató programok struktúráját, a családi és egyéni hozzáállást megváltoztatni, hogy még kevesebb hátrányos helyzetű tehetséges diák pályája tévesszen útírányt. A fő kérdés azonban nem az, hogy hol és hogyan kell beavatkozni. Nem elég a „tüneteket” kezelni. Egy átfogó megoldásra kell törekedni a hátrányos helyzetű tehetségek és a társadalom érdekében, hiszen a kimagasló tehetséggel rendelkező emberek hazánk boldogulását is segíthetik. Ehhez a megoldáshoz szeretne segítséget nyújtani a kutatás.

Ceglédi Tímea

Muszély Ágoston, a „művészyakkendőt” viselő rajztanár

20. század eleji reform rajzoktatási koncepciója tanítványainak rajzaival alátámasztva

Rajztanítás történeti disszertációm megírását szaknevelés történeti dokumentációk gyűjtése előzte meg. Ennek a forráskutató munkának a legnagyobb eredménye, hogy magántulajdonból előkerült Muszély Ágoston (1877–1966) művészpédagógus¹ hagyatéka, és a család engedélyezte ennek a pótolhatatlan értékű gyűjteménynek a kutatását és publikációját.² Az alábbiakban a rajztanári tevékenységén, az elméleti értekezésén és tanítványainak rajzain keresztül szeretném a 20. század eleji paradigmaváltásnak gyakorlati megvalósulását ábrázolni. A 20. század elejével jelentős korszak nyílt meg a rajztanításban. A rajztanár a szekrény mélyére sülyeszthette a mintakönyveket, feladata hogy az életkori sajátosságoknak megfelelően felkeltse a gyerekek érdeklődését, működésbe hozza alkotói fantáziáját, s így fejlessze vizuális készségeit.

Muszély Ágoston rajztanítói munkásságát 1902-től 1903-ig Budapesten a Thorasz-Emesz Iskolában kezdte, ahol a polgári iskolai tanulóknak rajzot és mértant tanított. 1904-ben Nagyváradon az izraelita polgári iskolában helyettesítő tanárként hasonló feladatot látott el több hónapig. Óraadói tevékenységét 1904 utolsó negyedévében Budapesten a VI. kerületi Érsek utcai iparostanonc-iskolában fejezte be. Állandó rajztanítói státusszal 1904 decemberében helyezkedett el a szigetvári polgári fiúiskolában. A szabadkézi és mértani rajzon, valamint a mértanon kívül pályája során több éven át tanított mintázást, szépírást és kézimunkát is. Az évenként kiadott iskolai értesítők és a hagyatékban megőrzött korai 1904-es tanítványi rajzok tanúsítják haladó szellemű, a természetközpontú pedagógiai módszerét. A *Rajztanítási módszerem* címmel 1910-ben nyilvánosságra került értekezését a szakma érdeklődéssel fogadta, s annak gyakorlati megvalósításához segítségét is kérték. A móri állami polgári iskolában az 1910–11. tanévben tanított. Onnan az erzsébetfalvai

1 Muszély Ágoston művészpédagógus 1877. május 25-én Kispesten született és 1966. augusztus 21-én Budapesten hunyt el. A Mintarajziskolában a legtöbb útmutatást és ösztönzést Székely Bertalantól kapta. Nagybányán, Olaszországban és Párizsban képezte magát tovább. Negyvenéves rajzpedagógiai szolgálata során budapesti, nagyvárad, szigetvári, móri és harminc éven át egy helyen, a pesterzsébeti – egykori erzsébetfalvai – polgári iskolában nagyra becsült rajztanárként működött.

Muszély Ágoston festményeivel és grafikáival önálló és közös tárlatokon 1902-től 1944-ig rendszeresen szerepelt. Leggyakrabban a Nemzeti Szalonban, Pesterzsébeten és a Múcsarnokban állított ki. Egészében a romantika utódiránya határozza meg a festői látásmódját, de váltakozva fellelhetők nála a szecesszió, a tárgyias naturalizmus, a nyersebb naturalizmus, az alföldi iskola stílusjegyei, s mi több, az expresszív ecsetkezelés is.

2 Ezúttal is szeretném köszönetemet kinyilvánítani Muszély Jánosnének, aki Muszély Ágoston hagyatékát a kutatáshoz rendelkezésre bocsátotta, és a mintegy 600 darabos tanítványi rajzokat a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Tanárképző Tanszék Vizuális Nevelési Gyűjteményének ajándékozta.

állami polgári fiú- és leányiskolához helyezték át. 1919 őszétől nyugállományba vonulásáig (1942-ig) a Kálmán utcai állami polgári fiúiskolában működött. A polgári iskolai rajztanítás tantervével kapcsolatos gondolatait és elméleteit szakfolyóiratokban és a nyilvánosság előtt is kifejtette.³ A továbbiakban a Rajztanítási módszerem című értekezését elemzem, mely igen hasznos információkkal szolgál e neveléstörténeti korszak feltárásához.

„A rajztanításnál növendékeim egyénisége fő irányítóm. Tapasztalatom, hogy a rajzban csak úgy érhetünk el célt, ha növendékeink szabadon, minden korláttól mentesen, játszi kedvvel és örömmel foglalkoznak vele...”⁴

Itt, a bevezetőben már elhangzik két kulcsszó: az *egyéniiség figyelembevétele* és a *szabad, korlátoztól mentes rajzolás* igénye, mely a századfordulón megjelent rajztanítási reform jelzavait idézi. Így Muszély-t a *szubjektív (azaz szabad) rajzolást hirdetők táborába* sorolhatjuk, hiszen a témát az esztétikai hatás kedvéért úgy ábrázoltatja, ahogy látja a gyerek, azaz személyes látásmódján keresztül.

„A gyerek fejből szeret rajzolni. Még ha természet után rajzol, akkor is háttal fordul a személynék, vagy a tárgynak és csak olykor-olykor pislant rá egyet ...”⁵

Mint már említettem, a rajztanítás történetében először szabad a gyerekeknek emlékezetből rajzolni, ezért az imént bemutatott 1905-ös tanmenet alapján készült gyerekkori rajz emblematikus jelentőségű. Az 12 képkockára osztott rajzon (1.kép: Emlékezetből készült rajz, Polg. Fiúisk., 2.o) a 2. osztályos fiú az első képet természet után rajzolta, a többi fejből. Az első képkockán egy falu jellegzetes épületeit rajzolta meg, előtérben egy gémes kúttal, majd ezeket az elemeket a fantáziája és emlékei alapján variálta, és alkotott önálló kompozíciókat belőle.

„Nem hű másolója ő a természetnek, hanem stilizálója ...A gyermek csak a jellemzőt, a lényegest látja és azt legtöbbször karikírozza ... Ne akarjuk, hogy a mi szemünkkel nézze a tárgyakat.” (I.m. 43)

A 2. képen (Szorgalmi feladat, Polg.isk., 4.o., 1936) láthatjuk, hogy egy gyerek szorgalmi feladatként a gesztenye falevelét stilizálta kissé absztrakt formában, az elemeket megszoszorosítva rézsütös sorkompozícióban. Akár egy tapéta tervnek is beillene.

„Mikor a diák az elemi iskolából hozzám jut, még mindig örömebb rajzol fejből. ...

A rajz kevésbé vonzza, sokkal inkább a szín. A forma, az arány iránti érzéke bontakozik ki legnehezebben. ... Ezekben az ún. ösztönszerű rajzokban a színek pazar ritkításában jutnak érvényre. Változatos témákat nagy fantáziával old meg. ... Ezért a hozzám kerülő növendékeket továbbra is szabadjára engedem. Csak arra ügyelek szigorúan, hogy rajza a fejlődésének megfelelő, önálló, értelmes és őszinte legyen. ... Szívesen vesződöm az ügyetlennel, de nem tűröm a léha, szemfényvesztő ügyeskedést. Legkevésbé szeretem a minta után készült rajzokat.”⁶

Ezekből a sorokból kitűnik, hogy Muszély Ágoston tájékozott volt a gyerekrajzolás életkori sajátosságaival, ami ennek a kornak nagy felfedezése. Az ösztönszerű rajzolással, a szí-

3 Muszély Ágoston rajzpedagógiai írásai: *Rajztanítási módszerem*. A szigetvári állami polgári fiúiskola IX. értesítője az 1909–10. iskolai évről, 3–13. *Mit vesztett a polgári fiúiskolai rajztanítás az 1918-i új tanterv által*. A III. Egyetemes Tanügyi Kongresszus Rajzoktatási Szakosztályának határozati javaslatai, Rajzoktatás, 1926., XXIX. évf. 7–10. sz. 40–43. *Emlékeim Nagy Balogh Jánosról*. Kézirat.

4 Muszély Ágoston: *Rajztanítási módszerem*, 1909–10. In: Szij Béla – Muszély János: *Muszély Ágoston festőművész, 1877–1966*. Pesterzsébeti múzeumi füzetek 9. Budapest, 1991.

5 I. m. 43.

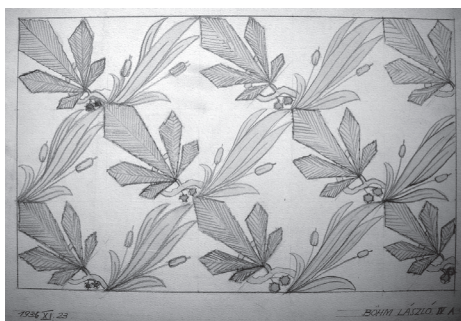
6 I. m. 43.

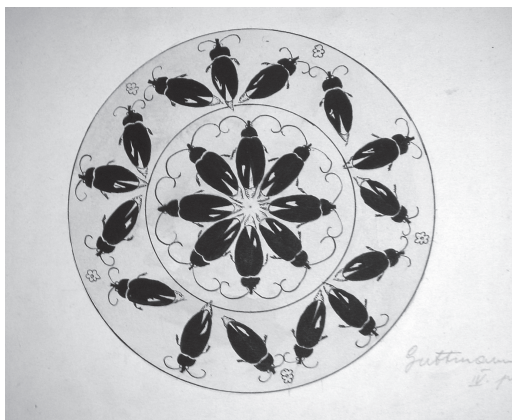
nek ösztönös és örömteli használatával, a forma- és arányérzék hiányosságai jellemzi az elemi iskolából kikerült korosztályt. *Korszerű módszertant alkalmaz a differenciálással.*

A tanmenetet két fő csoportra osztja: az alsó két osztályban síkban rajzolásra, a felső kettőben a térbeli rajzra helyezi a hangsúlyt. Itt is differenciál a növendéke egyénisége szerint. Az alapismereteket azonban mindenki az egy síkban rajzolásnál szerzi meg. A tanévet mind a négy osztályban kezügyesítő gyakorlatokkal – mindenféle alakú egyenes, görbe vonalakkal képzett vonalas díszítmények, legtöbbször szalagmeneteknek könnyed rajzolásával kezdi. Mindezt azzal a gyakorlati tapasztalattal indokolja, hogy a szünet után a gyerekek játékos kedvét ezzel tudja ráhangolni a rajztanulásra, és a némiképpen strukturáltabb rajzi komponálásra. A 3. (Vonal és foltgyakorlat, Polg.isk., 1.o.) 1. és 2. osztályos tanulók évkezdési kezügyesítő gyakorlatait illusztrálja.

1., 2. kép

3., 4. kép

Mint a képeken is látjuk, első osztályban már színes ceruzával és festékkel dolgoznak a növendékek. A játékos hullámvonalakban és szalagmenetekben felfedezhetjük a gyerekek jókedvét és életörömet. Ezek már sokkal felszabadultabb rajzok, mint 50 évvel ezelőtt.

„A kézügyesítő gyakorlatokból építem ki a tanmenetem első csoportjába tartozó díszítő rajzot, a magyar ornamentikát. Visszavezetem ui. a magyar elemeket a körre, elipszisre és a szívalakra. A magyar ornamentika a legszebb díszítmény rajzok egyike. ... kezdetben szabadjára engedem a növendékeket. Óvatosan szorosabbra fogom a gyepelőt. ... Nem az a fontos, hogy sokat rajzoljunk, hanem, hogy jól! ... Megkövetelem, hogy rendesen, szépen rajzoljanak..., ügyeljenek arra, hogy a vonalak megszakítás nélküliek legyenek. Fordítsanak gondot a díszítő elemek arányaira, formaszépségére. Így térünk rá a díszítő formák arányainak keresésére. Ez igen nehéz, fárasztó és ezért unalmas a növendékeknek. Felfrissítésül utána rendesen a gyermek szemlélete köréből valami képet rajzolunk. ... A következő órán egy »nehezebb« ornamentet rajzolok a táblára. Igen jó szolgálatot tesz ilyenkor a mintázás is...”⁷⁷

A fenti idézetben olvashattuk, hogy Muszély változatos és korszerű módszereket alkalmaz tanítása során, és a tanítványai rajzai pedig az egyre részletgazdagabb és bonyolultabb motívumkincsekben való jártasság elsajátításnak folyamatát tükrözik. Az összetettebb díszítmények között alkalmazza a különböző népi textíliák, mángolók, kályhacsempék, subarózsák, tányértervezetek motívumait. Mivel polgári iskolai növendékei főleg iparos pályára készülnek, a figyelmüket gyakorlati irányba tereli. Miután megismerkedtek a magyar díszítő elemekkel, díszítő tervezési feladatokat ad számukra. Legelőször tapétát és tányérokot rajzoltat, majd szalagmeneteket, frízeket, fejleceket, könyvborítókat terveztet.

„Egy-egy szó esik ilyenkor az egyes iparágakban előforduló technikákról is. Minthogy a rajz mellett a mintázást is tanítom, tehát közvetlenül az agyagipari technikákról. ... a helybeli fazekasnál növendékeim tervezetei alapján különféle agyag tárgyakat készíttettem. „Nem telnék-e öröme édesanyádnak, ha a falra díszítést készítenél, vagy az asztalára virágvázát? ... A növendék tehát azt készíthet újból, amit szeret, amiben öröme telik, de most már tudatosan és helyesen rajzolja gondolatát. ... A lombfűrészeti munkákkal – ezzel a hálátlan, nehéz, de az ifjú előtt annyira kedvelt technikával – az volt a célom, hogy kiszorítsam a külföldről beözönlött, legtöbbször tudás nélkül készült, mindig formátlan mintákat.”⁷⁸

Sajnos mintázáshoz készült tervrajzok nem maradtak fenn, de 4. osztályosok által készített magyar népi motívumokkal kipingált, illetve természet után megrajzolt bogarakat mint díszítő elemeket felhasználó tányértervet tanulmányozhatunk az alábbiakban. A 4. (Tányér terv, 4.o.) készítője kimagasló komponálási készségről tanúskodik.

A 5. képen (Könyvborító terv, 4. o., 1905) egy 1905-ben készült könyvborító tervét csodálhatjuk meg. A 6. képen (Keret terv, 4.o., 1905) a szecesszió jegyeit ismerhetjük fel a szintén 1905-ös datálású keretdíszben.

„Az első és a második osztályban préselt leveleket rajzolnak és festenek a növendékek. ... A festés kezdetben egy színfolttal való bevonásból, majd természetű színezésből áll. (lásd: 7.kép) Később virágokat rajzolnak, illetve színeznek. ... A térbeli rajzra tanmenetem szerint a harmadik évben megyünk át... Legelőször síkidomokat rajzoltatok legkülönfélébb állásból. Ezzel a térbeli elváltozásokat, rövidüléseket ismertetem. Utána a szögletes testek hálózatai, majd a testek és végül különösen a negyedik évfolyamban a testcsoportok következnek. A mintázásnak itt veszem az igazi hasznát. Ezek után edényeket, gipszformákat és gipszfejeket rajzolunk. A rajzoló anyag leginkább a szén. Az időszaknak megfelelően kitömött madarakat is rajzolunk, vagy vi-

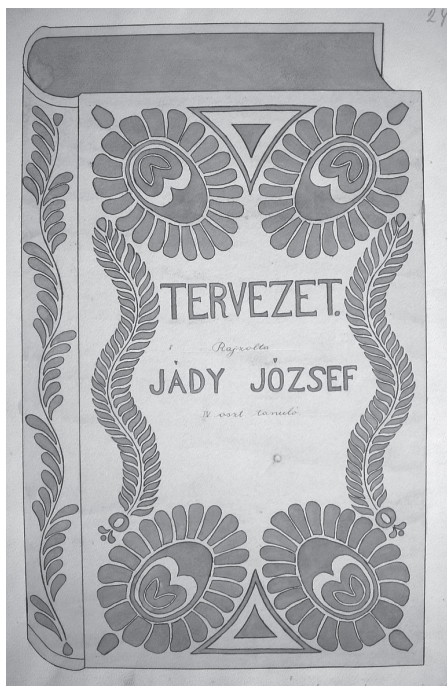
rágokat rajzolunk és festünk. Soron van ezen kívül a lepkék, rovarok, tollak, csigák, kagylók festése és jó időben a szabadban is rajzolunk. ...”⁹

Muszély Ágoston tanmenetének részletes elemzése után, mintegy összefoglalóként megpróbáltam rekonstruálni képes tanmenetét a fennmaradt tanítványi rajzok alapján, de ennek közlése – a képek mennyisége miatt – ebben a publikációban nem megoldható. Egy gondolat erejéig idézzük fel oktatási módszerét, mely a 20. század eleji rajztanítás történetében a haladó, reform gondolatok jegyében fogalmazódtak meg.

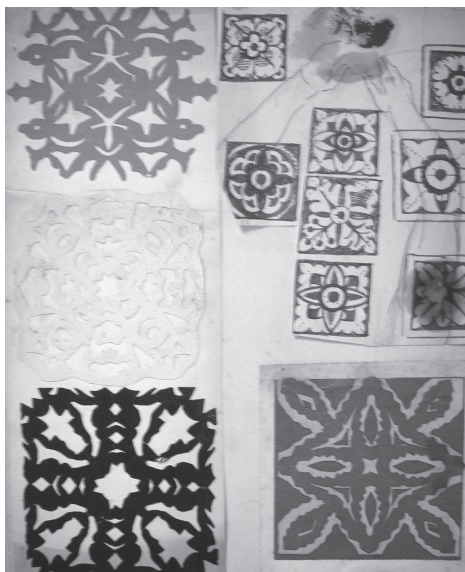
„Gyakran észrevettem, hogy egyik-másik növendékem már az első osztályban szívesen inkább állatot, virágot, vagy fát rajzol. Helytelennek találom azt, hogy őt – mint hogy még nincs itt az ideje – abban megakadályozzam. ...Így azonban megrajzolván a szükséges feladatot, jutalmul a bemutatott »szorgalmi« rajzra kap bírálatot és ösztönzést. Midőn a felső osztály növendékeivel a szabadban rajzolunk, tűnik ki legjobban kinek mihez van hajlandósága. Az ornamentikát kedvelő a házokról a díszítmenyeket rajzolja, míg a másik igazán elemében érzi magát és a mozgás felfogására, sőt képhatására törekszik. ... Bármilyen irányba haladjon az ifjú, olyan ismeretekre tesz szert, melyeket az életben mindenkor és mindenütt értékesíthet.”¹⁰

A különböző rajzoló típusok szerint differenciált oktatás módszerével Muszély szoros rokonságot mutat Nagy László rajzpedagógiai elméletével.

5., 6. kép

7., 8. kép

A következő képen a szabadkézi rajzfeladatokat láthatunk. A 7. kép (Szabadkézi rajz, 4. o. 1916–17) egy 4. osztályos tanuló szabadon rajzolt, természet után megfigyelt gondosan kivitelezett virág, fatermés és bogáncs rajzait láthatjuk.

Egy kis érdekes kitérőként szeretném bemutatni Muszély Ágoston hagyatékából azt az 1894-ben kiadott szépírási mintalapok-füzetet, amiből valószínűleg tanított. A tanulók ebből a füzetből tanulhatták meg a helyes testtartást, a szép írás alapszabályait és különféle típusait. Elsajátítása után csak szépen megrajzolt betűkkel írhattak rá a díszítő tervezési, szerkesztési és egyéb rajzaikra.

Megjelent egy új technika, a slöjd, amelynek keretén belül papírból ollóval vágtak és ragasztottak mindenféle alakzatokat, ezzel is fejlesztve kézügyességüket és komponálási készségüket. (8. kép: Szlőjd tanulói alkotások)

A Muszély hagyaték írásos dokumentációjában megtalálhatók a tanítványok visszaemlékezései is, amelyek hasznos információkkal szolgálhat a művészpédagógus pedagógiai hitvallásának, tanítási módszerének megértéséhez. Ebből idézek most:

„...Kijelentette természetes egyszerűséggel: oda ültök, ahová akartok ... Mindent jó ízlésükre bízok ... Csak akkor ment a dobogóra, ha az ábrázoló mértant magyarázta. Többnyire valamelyik gyerek mellé ült, s a rajzlap szélére rajzolva mondta el észrevételeit. ... Általános igénye és tanítása volt: mindent csak természet után!” (Szabadits Dezső, 1913-ban végzett tanítvány 1987. március 4-én lejegyzett visszaemlékezése)

Tehát tekintélyét nem tolta előtérbe. A 19. századbeli rajztanár elődjeinél elő se fordulhatott, hogy a gyerekek mellé üljenek, és lapszéli magyarázó rajzokkal segítség a tanulókat és szabadságot adjanak az alkotáshoz. Mindezek a 20. század reformtörekvéseinek eredményei.

„Művész volt a szó legnemesebb értelmében. Az ecset szerelmese. Odahaza a kis műtermében képeiből valóságos kiállítás volt. Mily lelkesedéssel tudott beszélni a festés

művészetéről. ... Szívesen mentünk el hozzá otthonába, műtermébe. A vele eltöltött órák után felüldülve mentünk haza.” Pálfi Imre 1913-ban végzett diák osztálytalálkozón elhangzott beszédéből

Ezek a sorok a művészpédagógus előnyét villantja fel a korábbi évszázad műszaki vagy építészeti végzettségű tanáraival szemben. *Egy művészpédagógus alkalmat teremthet, hogy tanítványi bepillantást nyerhessenek a művészi alkotás folyamatába, és ezzel példát nyújtson, motiválja tanítványait szabad alkotásra.* „A tanári karban Muszély tanár úr ... volt az egyetlen nevelő, aki pusztá jelenlétével tudott hatni a tanulókra.” – Dr. Kautzky László 1916-ban végzett tanítvány visszaemlékezése Muszély emberséges voltára.

„Jólesik visszaemlékezni arra, az egykori idős »Matyi«-madárról mesélő, művésznyakendőt viselő rajztanáromra, aki »50 évvel« ezelőtt úgy megtanított a ceruza forgatására, a rajzolás művészetére, hogy ebből a tantárgyból a munkáséveim során soha nem kellett szégyenkezniem.” (Damokos László 1939-ben végzett tanítvány 1987. február 13-án a kispesti emlékkiállítás vendégkönyvébe lejegyzett gondolatai)

Köves Szilvia

Változatok iskolai életvilágokra¹

Karl Popper egy nyomtatásban is megjelent előadásában mesélte az alább történetet, amely egy, a Tudomány és humanizmus címet viselő konferencián esett meg vele. Az inkább szűk körű megbeszélésnek tekinthető rendezvényen különböző tudományágak képviselői jelentek meg, hogy több napon át vitatkozzanak. A kezdeti nehézségek után, amelyek Popper szerint főleg arra voltak visszavezethetők, hogy a résztvevők első hozzászólásaikban arra fektették a hangsúlyt, hogy minél jobb benyomást tegyenek a többiekre, így például sziporkáztak szakmai tudásukkal, négyük-ötük erőfeszítésének köszönhetően a vitát igen magas szintre sikerült emelniük, s lassan az a kellemes érzésük támadt, hogy mindenki tanul valamit a másiktól. Ez a közös benyomás foszlott semmivé, amikor az odáig hallgató antropológus kollégájuk kért szót. „Biztosan csodálkoznak – kezdte felszólalását, – hogy mostanáig hallgattam, de nem azzal a céllal érkeztem erre az összejövetelre, hogy magam is részt vegyek az érvek csatározásában, hanem hogy megfigyeljem Önöket vitakozás közben. Nem az elhangzott érvekre összpontosítottam, úgyhogy a kifejtett gondolatmeneteket nem is mindig tudtam követni, hanem a vita tényleges tartalmára, formájára. Az igazán izgalmasnak a csoportdinamikai folyamatokat véltem: hogyan egyesek dominanciára törekedtek, közben egyedül maradtak vagy szövetségesre letek, hogyan ily módon fokozatosan kialakult a csoport első hierarchiája, és ezzel együtt egyensúlya is, ahogy a csoport lassan megteremtette a saját kis rituáléit. Tapasztalataim szerint ugyanis ez a folyamat független a beszélgetés tárgyától, nagyjából mindig hasonlóképpen zajlik.” Az olvasó valószínűleg nem lepődik meg Popper megrökönyödésén, illetve azon, hogy ezután több bekezdésen keresztül is kritizálja „Marsról érkezett antropológus” kollégájának szerinte értelmetlen hozzászólását.

Problémafelvetés

Az iskolaügy felé irányuló fokozott érdeklődés hazai megnyilvánulásai (Jelentés a magyar közoktatásról c. sorozat; a tartalmi szabályozás és az érettségi vizsga reformja; a

1. Munkánkban felhasználtuk Tomasz Gábor háttér tanulmányát.